

Pohjoisen rajaseudun tulevaisuuden- kuva

Valtakunnallisella rajaseututyöllä on takanaan vuosikymmenten perinne, ensimmäisten rajaseutuyhdistysten osalta lähes yhtä vanha kuin maamme itsenäisyys. On syytä muistaa, että koko Suomi on rajaseutua Euroopan näkökulmasta. Se on pitkään ollut kahden valtakunnan välistä rajavyöhykettä, jolla eri tahoilta pohjoista kohti ryntäävät aatesuunnat ovat kohdanneet toisensa, lännen puolelta roomalaiskatoliseen kirkkokuntaan nojaava Euroopan rannikkoalueiden ja idän puolelta ortodoksisen ajatusmaailmaan nojaava Itä-Euroopan sisämaakulttuuri. Näiden välivyöhykkeellä olo on painanut ehkä liiankin selvät jäljet ajatuskulkuun.

Toinen rajavyöhyke, jolle maamme sattuu, on pohjoisesta sijainnistamme johtuva maatalouden varaisen asutuksen rajavyöhyke. Maamme on vuosituhanten kuluessa asutettu raivaamalla ja tämä kehitys on jatkunut valtakunnan äärialueilla aivan nykypäivään asti. Toisaalta olemme saaneet historiallisen kehityksen myötä nykyaikaisen teknistyvän kulttuurin, aluksi maamme vauraimpien etelä- ja lounaisosien kaupunkeihin ja vähitellen myös yhä syrjäisemmille

seuduille. Näin on syntynyt rajoja eri alueiden välille myös teknisen edistyksen myötä. On alettu puhua Teollisuus-Suomesta ja Luonnon-Suomesta näiden välisine vaihtumisvyöhykkeineen. Meille suomalaisille on käsite 'raja' näinollen hyvin tuttu, hyvin moniselitteinen ja myös monella tavoin käsitetty. Tänä itsenäisyytemme juhlavuotena on kuitenkin keskeiseksi sijoitettava itsenäisen Suomen raja. Se rajaa maapalolta alueen, missä meillä itsekullakin on kotimme ja elämänpiirimme, minkä hyvinvoinnista ja turvallisuudesta me itse olemme vastuussa. Rajaseututyö on ollut itsenäisen Suomen rajavyöhykkeen puolesta työskentelemistä jotta se antaisi mahdollisuudet tarjota turvallinen ja terveellinen elinympäristö niille maamme asukkaille, jotka haluavat siellä olla ja elää. Tämä rajavyöhyke on ollut Turussa 40-vuotisjuhlansa viettävän Rajaseudun ystävät Turku r.y:n työn kohteena kuten se on ollut maamme muidenkin rajaseutuyhdistysten ja Rajaseutuliiton osalta jo vuosikymmenten ajan. Rajaseutu on kuitenkin vähitellen käsitetty yhä laajemmin. Rajaseututyöstä huomattava osa kohdistuukin syrjäseuduille

yleensä, koska monet ongelmat, mitkä esiintyvät syrjäseuduillamme, kärjistyvät valtakunnan äärialueilla.

Lähes koko itsenäisyytemme ajan eli kuusi viimeistä vuosikymmentä on maamme maaseutu ollut voimakkaiden muutosten alaisena. Näistä huomattavimman aiheuttivat luovutetuilta alueilta muuttaneen siirtoväen asuttaminen toisen maailmansodan jälkeen sekä nyt viime vuosina ennalta-arvaamattomalla nopeudella tapahtunut maatilojen autioituminen. Siirtoväen asuttamista varten, johon liitettiin laaja yleinen asuttamisohjelma, säädettiin pika-asutus- ja maanhankintalait, joiden mukaan annettiin maata siirtoväelle, perheellisille rintamamiehille, sotaleskille ja -orvoille sekä maataloustyöväelle. Maata lunastettiin paitsi valtion ja yhtiöiden maista, myös varsinaisilta maanviljelijöiltä. Näin muodostettiin vuoteen 1969 mennessä noin 66 800 tilaa ja noin 68 200 lisäaluetta, joihin käytettiin koko valtakunnassa noin 2.6 milj. ha maata. Asuttamisessa noudatettiin säännönmukaisuutta siten että siirtoväen pääosa asutettiin Etelä- ja Keski-Suomeen, kun taas Pohjois-Suomen maanhankintatilojen haltijoista siirtolaiset käsittivät vain neljänneksen. Rintamamiesten saamien maanhankintatilojen osuus sitävastoin oli siellä 57 % ja sotainvalidiin, sotaleskien ja -orpojen saamien tilojen osuus 16 %. Pohjois-Suomi poikkesi muusta maasta myös siinä, että siellä asutukseen käytettiin lähinnä raivaamatonta maata, ennen muuta valtion metsämaita, kun taas Etelä- ja Keski-Suomessa asutus koski lähinnä yksityisomistuksessa olleita maita, joista noin 250 000 ha oli raivattuja viljelyksiä.

Maanhankintalain mukaisen asutuksen päätyttyä 1950-luvun lopulla säädettiin maankäyttölaki, jonka lähtökohtana oli maatilojen toimintaedellytysten parantaminen. Toisaalta maankäyttölaki oli myös asutuslaki, jonka mukaan Pohjois-Suomen maatilojen määrä lisääntyi. Näin voidaan katsoa, että

sodan jälkeen maatalouden varaisen asutuksen painopiste on siirtynyt pohjoiseen päin. Se on puolestaan lisännyt maamme maatalouden yleistä alttiutta hallavahingoille ja tehnyt sen aikaisempaa epävarmemmaksi, minkä olisi alusta alkaen pitänyt asettaa noudatettavalle maatalouspolitiikalle kasvavia vaatimuksia. Näin ei tapahtunut.

Kansainvälisessä kehityksessä on ennen muuta länsimaissa maatalouden osalta nähtävissä kolme toinen toistaan seuraavaa jaksoa. Heti sodan jälkeen kiinnitettiin -kuten ymmärrettävää on- huomio elintarvikkeiden tuotannon lisäämiseen satoja parantamalla. Toisessa vaiheessa, mikä alkoi 1950 -luvun puolivälissä, pyrittiin kehittämään maataloustuotantoa siten, että se tapahtuisi mahdollisimman taloudellisella tavalla. Tällöin kiinnitettiin huomio maatalouden rationalisointiin ja koneellistamiseen, jolloin päästiin huomattavaan tulon lisäykseen, vaikka hintoja alennettiin. Nyt on käynnissä maatalouden kehityksen kolmas jakso, johon liittyvät mm. pyrkimykset parantaa maatalousväestön taloudellista ja yhteiskunnallista asemaa. Tähän liittyvät mahdolliset tuotantosuunnan muutokset, osa-aikaviljely ja muut suunnitelmat, jotka helpottavat maatilaperheiden tulevaisuuden suunnittelua ja varmistavat maataloustuotannon jatkuvuuden.

Suomi polkee tässä, kuten tavallista, kehityksen rattaita useita vuosia, jopa toista vuosikymmentä perässä. Meillä ovat lisäksi olleet omat vaikeutemme ja omat erikoislaatuisuutemme maapallon pohjoisimpana maatalousmaana. Laaja asutustoiminta satoi vuosikausiksi huomion asutustoimintaan, jolloin pyrkimykset maataloustuotannon kohottamiseen vastaavasti hidastuivat. Niinpä vasta 1950 -luvun puolivälissä omavaraisuus hädin tuskin oli saavutettu. Tämän vuoksi asutustoiminnan jatkaminen katsottiin edelleen tarpeelliseksi. Samaan aikaan jatkuivat pyrkimykset elintarvikkeiden tuotannon lisäämiseksi satoja pa-

rantamalla. Kun tähän liittyi uutisasutus-tiloilla tapahtunut raivaus ja kotieläin-kanan kasvu, lisääntyi kotimainen tuotanto siinä määrin, että 1960 -luvun puoliväliin tultaessa alkoi elintarvikkeiden ylituotanto muodostua ongelmalliseksi – ei tosin siinä määrin kuin yleensä on otaksuttu, koska halpojen elintarvikkeiden tulva ulkomailta toi markkinoille paljon sellaisia elintarvikkeita, joiden kysyntä olisi voitu tyydyttää kotimaisella tuotannolla. Kun maatalous lisäksi havaittiin sopivaksi pelinappulaksi poliittisissa voimakoitoksissa, sitä käytettiin hyväksi. Näin tuli 1960 -luvulta lähtien tavaksi aliarvioida maamiehen työtä. Tuo ammatti, mikä ennen oli ollut yhteiskunnassa tärkein, ei ole enää vuosiin saanut ulkopuolisilta sitä arvostusta, jonka se kiistämättä ansaitsisi. Näin se kehityksen vaihe, joka muualla länsimaissa alkoi jo 1950 -luvun puolivälissä, jolloin siis maataloustuotannon taloudellisuus oli etualalla, on jäänyt meidän maataloudessamme toteutumatta. Päinvastoin kuluttajaväestö reagoi ylituotannon ongelmiin alentamalla tuottajahintoja, vaikka tuotantokustannukset koko ajan nousivat. Viljelijälle jäi tällöin valittavaksi vain yksi vaihtoehto, lisätä tuotantoa, jotta toimeentulon tarpeet tulisivat alennettujen tuottajahintojenkin vallitessa tyydytetyiksi. Ja tuloksena oli tuotannon jatkuva kasvu, minkä torjumiseksi 1960 -luvun lopulla toteutettiin Yhdysvalloista ja Ruotsista peräisin oleva pellonvaraus eli peltojen paketointi. Tällöin ensi kertaa historian aikana maamme maanviljelijöille alettiin maksaa palkkaa siitä, että he jättävät peltonsa viljelemättä.

Pellonvarausta koskeva laki säädettiin elintarvikkeiden ylituotannon takia. Sen tarjoamia mahdollisuuksia käytti kuitenkin muita runsaammin hyväkseen harvaan asuttu ja mm. viljan osalta alituotantoaluetta oleva Pohjois-Suomi, jonka maatiloista viidennes on pellonvarauksen turvin luopunut maatalouden harjoittamisesta. Sitävastoin maan

parhailla maatalousalueilla, joilta ylituotanto oli pääosiltaan peräisin, vain verraten harvat viljelijät ovat paketoineet peltonsa ja teurastaneet lehmänsä. Päinvastoin tuotanto on täällä tehostunut ja tuotto kasvanut, minkä vuoksi peltojen paketointi ei ole alentanutkaan tuotantoa. Sitävastoin sen kielteiset vaikutukset ovat olleet sitäkin suuremmat. Tuotannon rajoittamispyrkimykset osuivat nimittäin suunnilleen samaan ajankohtaan, jolloin maamme teollistumisen vaikutukset alkoivat ulottua maatalouteen. Tämä sekä työvoimatarpeen pieneeminen maaseudulla aiheuttivat väestön muuttoa taajamiin teollisuuden ja palveluelinkeinojen piiriin, minkä vuoksi maatalouden työvoiman osuus aleni 1960 -luvulla noin 600 000 hengellä. Vuonna 1970 maatalouden piirissä olikin enää noin 800 000 ihmistä. Heistä 1970 -luvun puoliväliin mennessä vielä noin 250 000 on poistunut maaseudulta. Erityisen voimakkaana tämä taantuva kehitys on kohdannut Pohjois-Suomea. Yksistään Pohjois-Pohjanmaalta on vuosina 1950-1975 maataloudesta poistunut 47 000 työpaikkaa eli runsaat kaksikolmannesta vuoden 1950 maatalouden työpaikkamäärästä. Maaseudun kehityksessä on näinollen ajautettu siihen, että haja-asuttu alue tyhjenee, koska väki muuttaa taajamiin muiden elinkeinojen piiriin.

Määrällisen muutoksen ohella on myös maaseudun väestökanta muuttunut. Kun muutto koskee pääosaksi nuorta väestöä, on sen ikärakenne maaseudulla jo nyt vanhentunut. Maanviljelijöiden keski-ikä oli jo 1950 -luvulla korkeampi kuin muissa elinkeinoissa eli noin 50 vuotta. Kehitys on sittemmin johtanut siihen, että jaksolla 1959-1969 ikärakenteen painopiste on siirtynyt suunnilleen kymmenen vuotta vanhemmaksi, eli että maatiloja hoitivat vuonna 1969 suunnilleen samat ihmiset kuin 10 vuotta aikaisemmin. Tästä ei kehityksen suuntaa ole vaikea ennustaa, jos ny-

kyisen suunnan annetaan jatkua. Pohjois-Pohjanmaan Seutukaavaliitto ja Oulun läänin suunnittelutoimisto ovatkin kiirehtineet esittämään kehitysennusteet vuoteen 1985 saakka. Seutukaavaliiton ennusteen mukaan Pohjois-Pohjanmaalla maatalouden työvoima tulisi vähenemään vuoteen 1985 mennessä nykyisestä noin 22 000:sta noin 14 000:en henkeen. Vanhuuden työkyvyttömyyden vuoksi tulisi poistuma olemaan tällöin runsaat 9 800 henkeä ja ammattia tulisi vaihtamaan 2 200 henkeä. Sitävastoin vain noin 4 000 nuorta tulisi sukupolven vaihdoksen kautta maatalouden piiriin korvaamaan vanhuuden vuoksi maataloilta siirtyviä. Vastaavasti maatalojen määrä vähenisi. Niitä olisi Pohjois-Pohjanmaalla 1960-luvun lopulla 28 500. Tästä niiden määrä on jo tähän mennessä vähentynyt runsaalla 10 000 tilalla ja määrän odotetaan vähenevän vuoteen 1985 mennessä noin 6 000 tilalla eli noin 12 250 tilaan eli vähempään kuin puolen vuoden 1969 tilamäärästä. Aktiivitulojen eli kokoaikatilojen määrä olisi tällöin enää noin 10 750 ja osa-aikaviljelmiä olisi 1 500. Tilojen keski-koon odotetaan kuitenkin kasvavan, joten vaikka viljelijöiden määrä vähenisi, heidän oletetaan olevan nykyistä vauraampia.

Väestön ja maatalojen määrän muutokset nivoutuvat yhteen ja aikaansaavat ongelmia maataloilla esiintyvän palvelutarpeen tyydyttämisessä. Niitä esiintyy jo nyt mm. liikenteen, kaupan, koulutoimen ja kulttuuri- ja sosiaalitoimen aloilla.

Liikenne luo yhteydet, joiden varaan muut palvelut perustuvat. Kun väestö vähenee, liikenne tulee vähitellen kannattamattomaksi, jolloin yleisten kulkuneuvojen reitit lyhenevät ja ajovuorot harvenevat. Mitä syrjemmässä asutus on, sitä suuremmiksi muodostuvat tämän vuoksi vaikeudet. Toisaalta kun nuori työikäinen väki maataloilla vähenee, jäävät jäljelle heikentyneen työkyvyn omaavat vanhat ihmiset, joiden keskimääräinen tulotaso on

alhainen ja liikuntaesteisyys suuri. Seurauksena on, että autoitumisen myötä palvelujen kysyntä vähenee nopeammin kuin väestön määrä. Tämän vuoksi, vaikka kehittyvä tekniikka voisi monipuolistaa ja lisätä mahdollisuuksia liikkumiseen, näin ei voi tapahtua, koska se vaatisi syrjäseudulla eläviltä varallisuutta, jota usein ei ole. Noidankehä on näinollen täydellinen eikä siitä ole muuta ulospääsyä kuin hakeutuminen keskuksiin, jotka jo entuudestaan ovat täynnä.

Vaikeuksia on ilmennyt myös kaupan osalta. Väkimäärän väheneminen jo sellaisenaan aiheuttaa maaseudun kauppojen liikevaihdon alenemista ja kannattavuuden heikkenemistä. Toisaalta kehitys on joutanut kauppojen keskittymiseen kirkonkyltiin, jolloin niiden koko on samalla kasvanut. Pohjois-Pohjanmaalla tämän seurauksena on yksistään tällä vuosikymmenellä 145 myymälää suljettu, näistä pääosa maaseudun pienkauppoja, jolloin kaupan palvelutaso on vastaavasti näillä seuduilla heikentynyt. Puutetta tosin korvaavat myymäläautot. Niiden tavaravalikoima ei kuitenkaan voi olla kovinkaan monipuolinen eivätkä ne ole sillä tavalla asiakkaiden tavoitettavissa kuin myymälät. Näiden haittojen poistamiseksi on esitetty – toistaiseksi tuloksetta – tukitoimenpiteitä maaseudun pienmyymälöiden toimintamahdollisuuksien parantamiseksi. Toisaalta odotetaan, että maaseudun asukkaat entistä määrätietoisemmin pyrkisivät keskittämään ostoksensa lähimyymälöihin silloinkin, kun he omistavat auton, jolla he voisivat suorittaa ostoksensa kauempaakin. Tällöin pienmyymälöiden liikevaihto kasvaisi ja kannattavuus paranisi.

Kouluista maaseudun kylissä on yleensä enintään peruskoulun ala-aste. Väestön väheneminen ja vanheneminen ovat heijastuneet jo nyt koulujen lakkauttamisena, mikä tulee myös jatkumaan. Kun maanviljelijöiden perheisiin enää syntyy 3 %

lapsista, vaikka maanviljelijät käsittävät noin 17 % väestöstä, muodostuu tulevaisuuden kuva jo tämän perusteella vain vähän toiveita herättäväksi. Kun peruskoulun alasteen oppilasminimi on 12 oppilasta, on maaseudulla jo nyt varsin yleistä, että syrjäkylän lapsista huomattava osa joutuu päivittäin käymään koulua muualla kuin kotikylässä. Seurauksena on paitsi koulumatkoihin tarvittavan ajan ja varojen hukka, myös sellaisten asenteiden kasvamista lapsissa, jotka vieraannuttavat heidät jo pienestä pitäen kotiympäristöstään ja täten kiihdyttävät muuttoliikettä. Toinen haittatekijä on syrjäkoulujen opettajapula, koska pätevimmat opettajat pyrkivät hakeutumaan keskuksiin. Tämän vuoksi opetuksen taso helposti laskee, jolloin lasten mahdollisuudet jatkokoulutukseenkin heikkenevät. Toisaalta on huomattava, että maaseudulla erilaiset kulttuuriharrastukset usein liittyvät kouluun. Näinollen niiden sulkeminen poistaa samalla mahdollisuuksia muunkinlaisen kulttuuripalvelun saamiseen. Ongelman vakavuutta jo nyt osoittaa se, että esim. Pohjois-Pohjanmaalla on 1960- ja 1970 -lukuilla lakkautettu 160 maaseudun koulua, joista osa on rakennettu vasta toisen maailmansodan jälkeen. Osa on lakkautettu oppilasmäärän alitettua minimin. Toisaalta on olemassa esimerkkejä myös siitä, että yliimitoitettujen suurympäristöjen rakentaminen kuntakeskuksiin, millä on ennakoitu tulevaa kehitystä, on aikaansaanut syrjäseutujen koulujen lakkauttamisen jo ennen kuin se olisi ollut välttämätöntä.

Edelläolevasta selviää, että Pohjois-Suomessa on olemassa monia ongelmia, jotka vaikeuttavat maataloilta tulevaisuuden suunnitelmia. Mitkä sitten ovat olleet syynä tähän. Koetan käsitellä niistä keskeisimpiä.

1. Sodan jälkeen toteutettu Pohjois-Suomen asuttaminen ja pellonvaraus.

Suomessa 1930 -luku, jona aikana

tehtyihin tutkimuksiin monet sotaa seuranneet suunnitelmat perustuivat, oli ollut poikkeuksellisen lämmin. Metsien uudistuminen onnistui hyvin ja viljakasvitkin antoivat Pohjois-Suomessa hyviä satoja. Tämä loi optimismia käyttää hyväksi alueen ehtymättömiksi kuvattuja metsävaroja, rakentaa sen koskia ja laajentaa asutusta. Suomihan oli menettänyt toisessa maailmansodassa huomattavan osan metsävaroitään sekä joutui asuttamaan luovutetuilta alueilta tulleen siirtoväen Nyky-Suomen puolelle. Näinollen Pohjois-Suomessa avautuneiksi oletetut mahdollisuudet näyttivät olevan tarpeen ja niitä oli käytettävä pikaisesti hyväksi. Näin alkoi Pohjois-Suomen laajamittainen asuttaminen, vesivoiman rakentaminen sekä valtion omistuksessa olevien metsävarojen hyväksikäyttö. Mutta 1930 -luvun lämpökausi ei jäänytkaan pysyväksi, vaan ilmasto kylmeni uudestaan. Tämän vuoksi metsät eivät ole uudistuneet odotetulla tavalla ja kasvinviljely on tullut alttiiksi hallan tuhoille. Toisaalta metsätöiden koneellistuminen ja rationalisointi ovat poistaneet metsätyöt pienviljelijöiden ulottuvilta, jolloin heidän mahdollisuutensa sivutulojen saamiseen, mihin asuttaminen huomattavalta osalta perustui, ovat vähentyneet. Elintarvikkeiden ylituotanto puolestaan on johtanut aleneviin tuottajahintoihin, vaikka kustannustaso on noussut. Tämän vuoksi Pohjois-Suomessa viljakasvien satotaso ei ole riittänyt kattamaan viljelyn kustannuksia, jolloin niiden viljelystä on jouduttu huomattavassa määrin luopumaan. Näin luonto ja talouselämän edellytykset ovat muuttuneet, mitä taustaa vasten näyttää ilmeiseltä, että Pohjois-Suomen asuttamisessa edettiin liian pitkälle. Seurauksena on ollut, että monet asutustilalliset ovat joutuneet vaikeuksiin vaiheessa, jolloin raivaus vielä oli kesken eikä viljely vakiintunut. Tähän ovat lisäksi vaikeuksia tuoneet maataloustuotannon tehostuminen Etelä-Suomessa ja siitä aiheu-

Autioitunut maatila Rantsilassa 1960-luvun lopulla.

tunut ylituotanto sen torjumiseksi toteutettuine pellonvarauksineen, jonka vaikutukset kohdistuivat voimakkaimmin juuri Pohjois-Suomeen. Näin sen sijasta, että sen maataloutta olisi tuettu, se jätettiin kehittämättä ja ajautui taantumiseen.

2. Virheelliset maaseudun suunnittelumallit

Kehitysaluepolitiikassa käytetut mallit ovat yleensä lähtöisin tiheään ja homogeenisesti asutuilta alueilta, Keski-Saksassa Pulolan lakeuksilta, Etelä-Ruotsin tasangoilta, USA:n preeriavaltioista jne., eli kokonaan toisenlaisista oloista kuin Pohjois-Suomi. Kun näihin teorioihin liitettiin noin 10-15 vuotta sitten vielä kypsymätön ja kokeilematon, Ruotsista ja Englannista peräisin oleva nk. kasvukeskusteoria, suunnittelu irtosi lähes kokonaan Pohjois-Suomen luonnonmaantieteellisestä ja historiallisesta perusrakenteesta. Teknokraattinen, taajamaväestön ehdoilla kasvukeskuksiin perustunut suunnittelu on puoles-

taan johtanut toimintojen liialliseen keskittämiseen ei vain valtakunnan ja läänien vaan yksityisten kuntien osalta. Kuntakeskuksista on pyritty rakentamaan pieniä kaupunkeja supermarketieineen, suorkouluineen ja keskitettyine palvelulaitoksineen. Niihin on keskitetty pääosa kuntien taloudellisesta, sivistyksellisestä ja sosiaalisesta toiminnasta samaan aikaan kuin maaseudulta on poistettu rationalisoinnin ja toiminnan tehostamisen nimissä siellä aiemmin ollut ehkä vähäinen, mutta asukkaiden kannalta tuiki välttämätön palvelu.

3. Maaseudun ongelmien aliarviointi

Useat maaseudun taantuvan kehityksen mukanaan tuomat epäkohdat, kuten työttömyys, väestön poismuutto, vinoutunut ikärakenne, alhainen tulotaso, palvelujen heikkous ym. ovat tämän päivän syrjäseutujen ilmiöitä. Tästä huolimatta alueellinen kehittäminen on tähän asti voittopuolisesti kohdistunut taajamiin ja niiden lähiympäristöön. Suunnittelu on perustunut

niissä olevan taloudellisen toiminnan tehokkuuden kehittämiseen. Kehitysaluepolitiikassa on tämän vuoksi suosittu lähes yksinomaan kaupunkielinkeinoja, lähinnä teollisuutta, jolloin kehitysapu on ohjattu sen kehittämiseen, kun taas maatalousväestön tarpeet ja heidän elämisen laatunsa kehittäminen ovat jääneet vähemmälle. Vähemmälle on jäänyt huolehtiminen maaseudun nuorten työllisyydestä, vapaa-ajan aktiviteetista ja kulttuuritarpeista. Maaseudulla elämisen haitoista kenties eniten on kuitenkin aliarvioitu etäisyyden vaikutusta. Se käsitetään liian yksinkertaisena kahden pisteen välimatkana, vaikka etäisyyden vaikutus on erillainen riippuen esim. siitä, kuljetaanko saaristossa vai sisämaassa, kestopäällystetyillä vai heikoilla, kelirikon runtelemilla teillä, kesällä vai talvella. Välimatka on aina taloudellinen rasite, mikä ei ole keskuk-sissa asuville läheskään sellainen päivittäinen ongelma kuin maaseudulla. Se on sitäpaitsi myös aikatekijä, esim. sairastumisen tai tulipalon sattua on usein ongelmallisempi kuin kustannukset. Tämän vuoksi pitkä matka maatilalta keskukseen muodostuu nykyisin harvaan asutulla maaseudulla helposti psyykkiseksi rasitteeksi, mikä kasvaa kasautuvasti. Näin välimatkan rasitevaikutus on lisääntynyt nopeasta teknisestä kehityksestä huolimatta, koska suhtautuminen pitkiin välimatkoihin ei Pohjois-Suomessakaan ole enää sama kuin ennen.

4. Kokonaisnäkemysten puuttuminen.

Kokonaisnäkemysten puuttuminen suunnittelussa ja päätösten teossa on nähtävissä toimintojen koordinoinnin vähäisyytenä tai puutteena päätöksenteon eri tasoilla. Tämä ei koske yksinomaan viranomaisia, vaan myös suurten yhtiöiden, kauppa- ja elintarvikealan suurten yritysten yms. toimintaa. Suunnitelmia toteutettaessa on lähdetty keskuksista käsin paljonkaan välittämättä maaseudun kokonaisuudesta ja sen

asukkaista, joiden elinehtoja toimenpiteet kuitenkin ovat koskeneet. Pohjois-Suomen asukkaat ovat sivullisina joutuneet seuraamaan, kuinka sen joista, koskista, metsistä ja maaperästä ammennetut varat viedään Etelä-Suomeen, vaikka se tarvitsisi nämä varat kipeästi itse. Yhtä kipeästi se tarvitsisi myös ne maatiloilla aikuisiksi kasvaneet ja Pohjois-Suomessa koulutetut asukkaansa, jotka nyt ovat siirtyneet Etelä-Suomeen tai Ruotsin taajamiin vieden mukaan sisar-osuuksina osan kotitilojensa pääomasta sekä ne varat, jotka on käytetty heidän kasvattamiseensa ja kouluttamiseensa. Se, että tämä on voinut ja voi tapahtua, osoittaa ei vain kokonaisnäkemysten puutetta, vaan myös turmiollista käsitystä siitä, että Suomi voi menestyä ilman elinvoimaista maaseutua.

5. Yhteishengen puute

Yhteistoiminnalla on Suomen maatiloilta vanha perinne, sillä tuskin tämä karu maa olisi tullut asutetuksi ilman yhteisiä ponnistuksia. Tässä on kuitenkin viime aikoina taannuttu. Yhteistoimintaa on ruvettu pitämään vain kehittymättömyyteen ja köyhyyteen liittyvänä vaivana, josta on pyritty irti heti kun valistuneisuus on lisääntynyt ja varat sallivat usein jo aikaisemminkin. Tällaiseen asenteiden muutokseen ovat syynä yhtäältä itse harva asutus, mikä luo eristyneisyyttä ja vaikeuttaa kontaktien ylläpitoa. Toisaalta syynä ovat vaaran tunteen väheneminen elintason kohoamisen ja sosiaalisen nousun myötä. Pohjois-Suomessa varsinkin uusilla asutusalueilla elävä väestö on lisäksi tullut eri tahoilta vasta aivan viime aikoina, jolloin heidän välilleen ei ole juuri ollut mahdollistakaan syntyä voimakasta yhteenkuuluvuuden tunnetta ja halua yhteistoimintaan. Monissa tapauksissa kyläkoulujen ja -kauppojen sulkeminen on sitäpaitsi vielä vähentänyt mahdollisuuksia näiden luomiseen. Näin on naapurikateudesta ja kaunasta tullut eräs

suomalaisen maaseudun tyypillisimmistä piirteistä, mikä vaikeuttaa monien sellais-tenkin, hyvää naapurisopua edellyttävien toimenpiteiden toteuttamista, mitkä edistäisivät väestön toimeentuloedellytyksiä. Naapurikateuden vuoksi maaseutu päivän-voiton on tullut voimattomaksi vastustaa ulkoapäin tulleita toimenpiteitä, kuten kauppojen ja koulujen sulkemista, metsätöiden organisointia ammattimetsureille, meijereiden keskittämistä, pellonvarauksen toteuttamista jne., jotka kaikki ovat koituneet maaseudun asukkaiden vahingoksi. Tässä suhteessa ollaan kuitenkin heräämässä. Yhä useammin on syntymässä kyläkeskistä toimintaa, kun on huomattu, ettei kaikkien uudistusten tarvitse välttämättä tapahtua rintamaiden ei edes kuntakeskuksen ehdoilla. Innostus kaikenlaiseen kotiseututyöhön on kasvamassa, kansanlaulua ja -musiikkia harrastetaan vilkkaammin kuin ennen, kotiseutumuseoita perustetaan ja ihmiset ikäänkuin hakevat juuriaan, jotka ovat pyrkineet kuihtumaan eteenpäin ryntäävän kehityksen jaloissa. Myös elinkeinotoimintojen aloilla on olemassa merkkejä siitä, että yhteistyön tarve oivalletaan pyrittäessä turvaamaan maaseutuasutuksen hyvinvointi ja menestys. On toivottava, että tästä löytyy vastavoimia ei vain uhmaamaan teknokraattista, keskusjohtoista suunnittelua, vaan myös löytämään ne avaimet, jotka avaavat portit Pohjois-Suomen maatalojen onneen ja menestykseen.

Pohjois-Suomen maatalojen tulevaisuudennäkymät eivät näytä tänä päivänä kovin valoisilta. Lyhyellä aikavälillä viljelijän ajatukset aina täyttää huoli huomisesta, huoli

siitä, ennättääkö sato kypsyä korjattavaksi ennen pakkasten tuloa. Myös pitkän aikavälin suunnittelussa ovat omat ongelmansa, kuten edellä olen todennut. Oikeastaan onkin hämmästyksellä todettava, että juuri vastikään valmistuneissa maataloussuunnitelmissa on varsin vähän kiinnitetty huomiota niiden Pohjois-Suomen maaseutuasutuksen säilymisen kannalta epäsuotuisiin kehityspiirteisiin, joihin edellä olen puuttunut. On kuin suunnittelijat olisivat lähteneet siitä ajatuksesta, että maataloutemme kehityksen suunta on ennalta määrätty ja jatkuu väistämättömällä varmuudella suuntaan, mihin viime vuosikymmeninä maasamme harjoitettu maatalouspolitiikka on antanut sen ajautua. Tähän ajatuskulkuun olisi saatava aikaan sulku, sillä on ilmeistä, että jos Pohjois-Suomessa ja muuallakin syrjäseudulla maatalojen määrä vähenee siinä määrin kuin suunnitelmissa on arvioitu, se ei voi tapahtua ilman että alueen maaseutuasutuksen perusta tulee järkkymään. Aikaväli, jona muutokset on esitetty toteutuviksi, on näet niin lyhyt, ettei sen kuluessa ole mahdollista luoda jäljellejäävien maatalojen osalta sellaisia toimintatapojen ja tuotantosuunnan muutoksia, että viljelijäperheiden toimeentulon tarpeet tulisivat kohtuudella tyydytetyiksi. On lyhytnäköistä tarkkailla maapallon johtavien maatalousmaiden viljelijäväestön osuuksia koko väestöstä, mikä on noin 4 %, ja pyrkiä kaikkialla meillä samaan. Aniharva maatalilla pystyy suurtuotantoon; päivänvoiton viljavarastojen siilot täyttyvät monien pien-tilallisten jyvistä. Näin on nyt ja näin on ilmeisesti vastakin oleva.